

การสื่อสาร

เพื่อการพัฒนาชุมชน

การสื่อสารเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนา ถึงกับมีผู้กล่าวว่า การสื่อสารเป็นเสมือนคอกขวดในกระบวนการพัฒนา ถ้าคอกขวดตีบตัน การพัฒนาที่ดำเนินไปด้วยความยากลำบาก

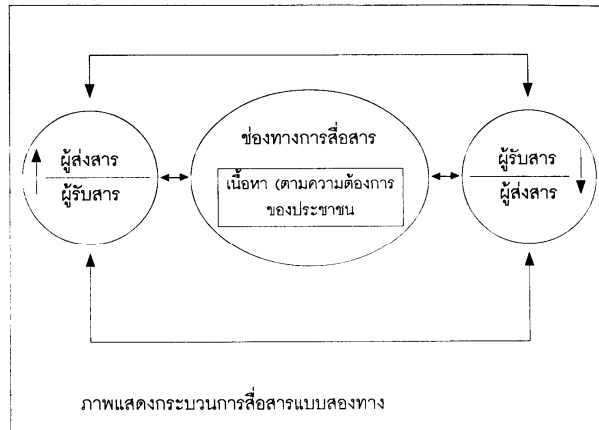
การพัฒนาโดยภาพรวมที่ผ่านมา ถึงแม้ว่าจะส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นหลายๆ ด้าน ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา และการสาธารณสุขแต่ละขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาอีกมากมายที่ต้องได้รับการแก้ไข เช่น การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ความยากจน วิกฤตสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งการจะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางด้านการพัฒนาให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างจริงจัง หรือการสร้างการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมขึ้นมา

เมื่อมีการนำเสนอแนวคิดการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเกิดข้อเรียกร้องให้มีการแสวงหาแนวคิด “การสื่อสารเพื่อการพัฒนา” ที่จะสอดคล้องกับการพัฒนาแนวใหม่ (กาญจนา แก้วเทพ, 2542: 3-4) ซึ่งแนวคิดนี้มีผู้ให้ความหมายไว้ว่า

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาเป็นการใช้กระบวนการสื่อสาร เทคนิควิธีการต่างๆ และสื่อในการช่วยผู้คนที่ตระหนักถึงสภาพการณ์ของตนเอง รวมไปถึงทางเลือกในการเปลี่ยนแปลง เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง เพื่อนำไปสู่การทำงานอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อช่วยให้ผู้คนที่วางแผนกิจกรรมอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ช่วยให้ได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตนเองและสังคม ตลอดจนเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กรด้วย (Fraser and Restrepo-Estrada, 1998: 63)

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชานิเทศศาสตร์, ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร

ทั้งนี้ความพยายามในการแสวงหาแนวคิดใหม่ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่ล้วนมีเป้าหมายที่จะค้นหาคำตอบว่าหน้าตาของการสื่อสารที่จะเป็นเส้นทางนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริงนั้นจะต้องมีคุณลักษณะอย่างไรบ้าง ในขั้นตอนของการปฏิบัติจะมีกลวิธีในการแปรแนวคิดแบบใหม่ออกมาเป็นวิธีการปฏิบัติได้อย่างไร แนวทางการสื่อสาร ดังกล่าว เริ่มพิจารณาถึงกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีปฏิกริยาโต้ตอบทั้งเป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการอยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ลักษณะการไหลของข่าวสารจึงมีทั้งจากบนลงล่าง ล่างขึ้นบน และแบบแนวนอน (กาญจนา แก้วเทพ, อ้างแล้ว: 4) ดังภาพ

ภาพแสดงกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง

เมื่อพิจารณาภาพแสดงกระบวนการสื่อสารแบบสองทางนี้แล้วอยากเชิญชวนให้ผู้อ่านพิจารณาการไหลของข่าวสารในแนวนอนอันเป็นการสื่อสารภายในชุมชนซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพลังภายในชุมชนให้ชุมชนคงความเป็นชุมชนเอาไว้ได้ หากจะกล่าวให้ทันสมัยก็คือการจะทำให้ "ชุมชนเข้มแข็ง" นั้นต้องอาศัยปัจจัยต้นที่สำคัญประการหนึ่งคือการสื่อสารภายในชุมชนเองต้องเข้มแข็งเสียก่อน (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543: 15) นั้นหมายความว่า ชุมชนจะเข้มแข็งได้จำเป็นต้องมีการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารกันอยู่ตลอดเวลา ระหว่างสมาชิกในชุมชน เพื่อถ่ายเทและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้ทัศนคติ และเพื่อปรึกษาหารือในปัญหาของชุมชน ฯลฯ (อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยพงษ์, 2540 : 32)

การสื่อสารในชุมชนนอกจากจะ

เป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชนให้พัฒนาในด้านต่างๆ แล้ว ยังเป็นโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสฝึกวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน โดยเฉพาะข่าวสารจากสื่อมวลชน ซึ่งผู้ผลิตสื่อคือผู้ที่มีความรู้ได้รับการฝึกฝนในด้านเทคนิควิธีการต่างๆ ที่จะนำเสนอข่าวสารเพื่อจูงใจผู้รับสารในขณะที่ไม่มีการฝึกรับสารให้มีทักษะความสามารถในการสื่อสารให้เท่าทันกับผู้ส่งสาร

ด้วยเหตุนี้ประชาชนอย่างเราๆ จึงไม่มีทางรู้ได้ว่าภาพข่าวที่เรากำลังรับอยู่นั้นมีข้อเท็จจริงมากน้อยแค่ไหน ชาวเหตุการณ์การต่อสู้ของชาวบ้านกับโครงการพัฒนาของรัฐหรือเอกชนที่ได้รับสัมปทานและเหตุการณ์ต่างๆ อีกหลายเหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์โรงไฟฟ้าบ่อนอกและหินกรูด เขื่อนปากมูล สมัชชาคนจน บางเหตุการณ์บอกความจริงเพียงบางส่วน บางเหตุการณ์เรียกร้องให้ชาวบ้านเสียสละเพื่อคนส่วนใหญ่ หรือแม้เพียงบอกว่า ชาวบ้านถูกปลุกระดม ถูกว่าจ้างมา โดยที่คนรับข่าว

ทางเดียวโดยทั่วไป ไม่อาจรู้ได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น ความจริงทั้งหมดคืออะไร

ดังนั้น การสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่งที่ชุมชนน่าจะพิจารณานำมาใช้ นั่นก็คือการสื่อสารกับสาธารณะ เช่น การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชิญชวนให้นักท่องเที่ยวเข้าไปศึกษาเรียนรู้สภาพและปัญหาในชุมชน การเดินทางไปศึกษาดูงานระหว่างเครือข่าย เช่น เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านกับเครือข่ายชุมชนบนที่สูง การให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน การเข้าไปมีส่วนร่วมในสื่อภาคประชาชน เช่น วิทยุชุมชนที่จัดโดยประชาชนคนในท้องถิ่นจริง ๆ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะนำมาซึ่งความเข้าใจและการได้รับแรงบันดาลใจจากภายนอก

ในส่วนของสื่อมวลชน ซึ่งเป็นสื่อที่อยู่ภายใต้กรอบของรัฐและเอกชนนั้น ดูจะไม่เห็นความหวังที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนเอาเสียเลย เพราะทั้งสองฝ่ายไม่ค่อย "ฟัง" ผู้รับสาร แต่กลับชี้หน้า คำนึงแต่ผลประโยชน์ และโน้มน้ำหนักใจให้เชื้ออย่างที่เขาของสื่อต้องการ แม้เราจะมีการประกาศใช้

รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ที่เกี่ยวกับ สื่อมวลชนสองประเด็นคือประเด็นแรก กำหนดให้สื่อมวลชนมีหน้าที่สนองตอบ สิทธิเสรีภาพในการรับรู้และเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารสาธารณะของ ราชการเพื่อ การตรวจสอบอำนาจรัฐ ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ต่อ ชาติบ้านเมือง และมีผลกระทบต่อ การเมือง และระบบราชการแบบเก่า ค่อนข้างรุนแรง สำหรับประเด็นที่สอง ระบุว่า สื่อมวลชนภาครัฐที่อยู่ในความ ครอบครองของรัฐมานาน คือวิทยุ

กระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์นั้น รัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดให้คลื่น ความถี่ที่ใช้ในการส่งเป็นทรัพยากร สื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ การประกอบกิจการใดต้องคำนึงถึง ประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับ ชาติและระดับท้องถิ่น เท่ากับเป็นการ ยกระดับงานสื่อสารมวลชนภาครัฐให้มี อิสระในการเสนอข่าวสารเพื่อสนอง ตอบต่อสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของ ประชาชน ที่คนท้องถิ่นควรจะได้รับ การ สนองตอบตามต้องการของคนท้องถิ่น

(พิศิษฐ์ ขวาลารวัช, 2542)
จะเห็นได้ว่า โดยหลักการแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนา หรือบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนตามที่ รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้ ดูว่าจะเอื้อ ประโยชน์ต่อการพัฒนาทุกระดับ ตั้ง แต่ระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับชาติ แต่ในทางปฏิบัติกลับมิได้เป็นเช่นนั้น แล้วท่านคิดว่า มีช่องทางที่จะ ทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารเพื่อการ พัฒนาชุมชนอย่างไร

* * * * *

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กันภัย, ปาจิชาติ สกานิตานนท์ สโรบล, 2543. "การสื่อสารกับชุมชน: แนวคิดหลักเพื่อการพัฒนา" ในการสื่อสารเพื่อชุมชน เอกสารประกอบการประชุมประจำปีด้วยเรื่องชุมชนครั้งที่ 1 วันที่ 30-31 พฤษภาคม 2543 ณ อาคารเฉลิมพระบารมี 50 ปี

กาญจนา แก้วเทพ, กำจร หลุยยะพงศ์, รุจิรา สุภาษา, วีรพงษ์ พลนิกรกิจ, 2542. รายงานผลโครงการวิจัยเพื่อประมวล องค์ความรู้เรื่องระบบการสื่อสารเพื่อชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สกว.)

พิศิษฐ์ ขวาลารวัช. "ยุคปฏิรูปสื่อมวลชนท้องถิ่น พลังของการเชื่อมโยงประชาสังคม" มติชนรายวัน 7 กรกฎาคม พ.ศ.2542.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทย์พงศ์. 2540. ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการศึกษาวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย (สกว.)

Fraser, Collin., Sonia Restrepo-Estrada. 1998. Communicating for Development: Human Change for Survival. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.